

Pražská kulturní zařízení

GABRIEL TKÁČ*

Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Prague's Cultural Facilities

Abstract: The capital city of the Czech Republic has opened a new chapter in its development since the Velvet Revolution of 1989. Prague's cultural facilities – cinemas, museums, libraries, galleries, theatres etc. – have been influenced by market mechanisms. A new structure of cultural infrastructure in the spatial context of Prague has been created. We can identify three basic areas of specific cultural supply in Prague. The first is the centre of Prague with its dominant concentration of culture. The highly centralised pattern is caused by many factors (concentration of people, foreign visitors, historical image, good accessibility etc.). The second area is the inner city of Prague and the zone of housing estates, where there has been a very apparent decrease in the number of cultural facilities. The third cultural area is the outer reaches of Prague. Some boroughs in this area have no cultural infrastructure.

Sociologický časopis, 1999, Vol. 35 (No. 2: 219-231)

Hlavní město ČR Praha vstoupilo po pádu komunistického režimu do situace, jejíž základní charakteristikou je vysoká dynamičnost podmínek veškerých aktivit i samotných cílů celé společnosti. Česká společnost a s ní i Praha se ocitla v prostředí tržní ekonomiky. Tato radikální změna je dnes viditelná ve všech oblastech a sférách života města. Vedle ekonomické, politické a sociální je to právě pro Prahu významná sféra kulturní. Týká se jak hodnot obsažených v atmosféře města, jejím nezaměnitelném *geniu loci*, který je tak lákavý pro turisty i podnikatele z celé Evropy i světa, tak i hodnot materiální povahy (kulturně-historické památky – jen v Pražské památkové rezervaci jich je bezmála na 1200, esteticky působící jednotlivosti – vzpomeňme jen tolik diskutovaný „Tančící dům“). Týká se však také hodnot předávaných v mnohočetných kulturních zařízeních a při rozličných kulturních akcích. A právě situace kulturních zařízení v pohledu spíše geografickém je obsahem tohoto příspěvku.

Kulturní zařízení města

Kulturní zařízení plní jednu ze základních městotvorných funkcí. Spolupodílejí se na celkovém image města – často právě jejich mnohočetnost v člověku navozuje pocit kulturního města-centra. Přijmeme-li za své myšlenku „město jako kulturní fenomén“, tak by bez těchto zařízení, jako části celkové kultury, město nebylo městem. Kulturní zařízení také patří svým charakterem mezi důležité typy občanského vybavení. Působí jako jeden ze zprostředkovatelů, který lidem umožňuje přístup ke kultuře a jejím hodnotám, k ověření svých vlastních hodnot a přijetí nových.

*) Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Mgr. Gabriel Tkáč, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta UK, Albertov 6, 128 43 Praha 2, tel. (02) 21 95 22 87 či (02) 21 95 22 26 (sekretariát), fax (02) 29 60 25, e-mail tkacgt@mail.natur.cuni.cz, gt-kac@post.cz, <http://www.natur.cuni.cz/~tkacgt>, ev. Nezvalova 22, 412 01 Litoměřice.

Ve společnosti s tržním hospodářstvím se můžeme setkat s trojím základním typem vlastnictví kulturních zařízení. Jsou to kulturní zařízení v soukromém vlastnictví, kulturní zařízení v majetku obce a města a státní kulturní zařízení.

Kulturní zařízení soukromého charakteru fungují jako ostatní podnikatelské aktivity, kdy se majitel snaží o co největší zisk. Výjimkou jsou soukromé neziskové organizace (nadace, fondy). Fakt, který vyplývá ze vztahu tržní aktivity – nadstandardní služba (nebo také zbytná lidská potřeba) je příčinou častých existenčních nesnází, které mohou někdy vyústit v jejich likvidaci. Nabídka kulturních akcí (repertoáru) je v přímém vztahu k poptávce společnosti; tento typ kulturních zařízení je proto velice flexibilní a rychle reaguje na změny kulturních hodnot ve společnosti.

Naproti tomu druhý typ – obecní, městská a státní kulturní zařízení – odvíjí svou činnost od podpory systémem účelových dotací (nelze je tedy použít s jiným záměrem) a určenými podíly z rozpočtů měst a obcí. Tyto prostředky jsou zahrnuty v příslušném rozpočtu pod kapitolou „Kultura“, jejíž číslo je většinou 716. Zpětné příjmy z provozování těchto zařízení jsou v porovnání s náklady často zanedbatelné. Obecní a městská kulturní zařízení provozují příslušné orgány státní správy a samosprávy či je jejich provoz zajišťován neziskovými, veřejně prospěšnými organizacemi působícími na poli kultury. Často bývají v daném území jedinými kulturními aktivitami. Mezi nejznámější patří bezesporu bývalé obvodní kulturní domy. Státní kulturní zařízení jsou spravována odborníky, kteří jsou do svých funkcí jmenováni přímo státem. Jsou to kulturní zařízení, jejichž repertoár nemusí být nutně určován momentální kulturní poptávkou ve společnosti; většinou je zaměřen na nejnáročnější kulturní aktivity, nejreprezentativnější kulturu s nejvyššími uměleckými ambicemi. Objekty, v kterých jsou umístěna, patří často ke kulturně-historickým památkám.

Důležitým aspektem problematiky kulturních zařízení je existence určitých, právně vymezených forem provozování (nejen) kulturních zařízení. Mezi důležité formy je tak potom možné zařadit: společnosti s ručením omezeným, akciové společnosti, nadace, fondy, příspěvkové a rozpočtové organizace, neziskové a veřejně prospěšné organizace. Významné jsou v tomto směru příspěvkové a rozpočtové organizace. Ty totiž v současné době ještě často dominují mezi formami provozování kulturních zařízení. Příspěvkové a rozpočtové organizace se od sebe liší v jedné podstatné věci – v charakteru hospodaření se svými finančními prostředky. Rozpočtová organizace hospodáří pouze s pevně určeným rozpočtem finančních prostředků od svého zřizovatele. Příspěvková organizace naproti tomu požívá určité svobody – její hospodaření není striktně omezeno výší rozpočtu, ale je ovlivněno velikostí příspěvku od svého zřizovatele.

Každé kulturní zařízení slouží vždy určitému teritoriálnímu okruhu návštěvníků na základě jejich vlastní volby. Rozsáhlost přirozeně ohraničeného teritoria ovlivňují vedle ekonomických aspektů, korespondujících s ostatními službami (dostupnost, funkční charakter a rozsah repertoáru, náklady na vstupné) také neekonomické a netržní aspekty (tradice, móda, prestiž, podpora ze strany zastupitelstva). Toto teritorium vlivu kulturního zařízení lze vymezit jako funkčně integrovaný prostor, v jehož hranicích je využití tohoto zařízení relativně uzavřeno. Jinak řečeno jde o uzavřenost „regionálních“ vztahů, tedy vztahů mezi regionálním jádrem (kulturním zařízením) a jeho zázemím [Maříková, Balek 1988].

Kulturní nabídka a poptávka po kultuře

Charakterizovat v úplnosti *nabídku* nejčastějších druhů kulturních zařízení (kina, divadla, muzea, galerie, knihovny a kulturní domy) v současné Praze je možné jen s připuštěním určité hranice nepřesnosti. Je to způsobeno trvajícím nedostatkem relevantních statistických dat. Jedná se především o informace o zařízeních na soukromé bázi, které se vyznačují vysokou dynamikou vzniku a zániku a není u nich ani patrný zájem o statistické zachycení v oficiálních publikacích (např. soukromé galerie, hudební kluby). Nejlépe jsou proto tradičně podchycena ta zařízení, která jsou nějakým způsobem napojena na státní či městské dotace.

Tabulka 1. Počet vybraných kulturních zařízení ve vybraných městských částech Prahy v roce 1996

Městská část	Kina	Divadla	Galerie*	Muzea	Knihovny
Praha 1	9	21	103	17	5
Praha 2	3	3	17	5	3
Praha 3	1	2	3	1	6
Praha 4	4	1	5	-	11
Praha 5	1	1	6	1	5
Praha 6	4	2	6	2	6
Praha 7	1**	1	7	2	2
Praha 8	1	4	5	1	5
Praha 9	-	1	1	-	2
Praha 10	3	1	1	-	7
Praha 11	1	-	2	-	2
Praha 12	1	-	1	-	1
Praha 13	-	-	1	-	2
Praha 14	1	-	-	-	2
Praha 15	-	-	-	-	1
Celkem	30	37	158	29	60
Celkem Praha	35	37	161	30	97

Pramen: Městská statistická správa v hl. m. Praze, vlastní empirické šetření

*) Počet galerií je vztažen k roku 1994

**) Patří sem i letní kino na Výstavišti

Jednoduchý přehled o základních druzích pražských kulturních zařízení by měla podat tabulka 1. Je v ní obsaženo 5 základních reprezentativních typů kulturních zařízení. Data jsou zde uvedena za vybrané městské části a odpovídají stavu v roce 1996. V Praze bylo v provozu 35 kin, 37 divadel, 30 muzeí a 97 knihoven. Počet galerií (161) je z důvodu neexistence a obtížnosti získání aktuálních dat vztažen k roku 1994. Jejich počet však nebude o mnoho rozdílnější – je totiž specifický téměř stoprocentním podílem soukromých galerií, jejichž nabídka z rozličných důvodů (poptávka, kapacity nájemních prostor) již výrazně nestoupá. Například mezi lety 1990-1992 vzniklo v Praze 1 asi 68 nových galerií [Tkáč 1994], kdežto mezi lety 1992-1994 to bylo již jen 33. Ukázka změny počtu ostatních vybraných kulturních zařízení v následující tabulce 2 dokresluje stav v Praze k roku 1996.

V ostatních městských částech jsou počty kulturních zařízení velice nízké a vesměs jediným zástupcem kultury jsou zde veřejné knihovny.

Tabulka 2. Změna počtu vybraných kulturních zařízení v Praze mezi lety 1992-1996

Rok	Kina	Divadla	Muzea	Knihovny
1992	51	26	35	103
1996	35	37	30	97
Změna	-16	+11	-5	-6

Pramen: ČSÚ, Městská statistická správa hl. m. Prahy, vlastní empirické šetření

Nejvíce a nejrychleji ovšem vznikají a zanikají v tabulce neuvedená soukromá kulturní zařízení – mládežnické kluby, diskotéky apod. Nabídka je v tomto směru dnes v Praze opravdu více než bohatá a vytváří silné konkurenční prostředí. Zdroje informací o jejich počtech jsou velmi omezené. Jsou to například vydávaná periodika o kulturní nabídce – *Přehled kulturních pořadů v Praze* a *Kultura v Praze* či selektivní informace v turistických publikacích. Zvláštní místo zde zaujímají data o podnikání v kultuře, která mohou poskytnout příslušné živnostenské úřady. Identifikovat tato kulturní zařízení v prostoru města, jejich počty a návštěvnost je již však nad rámec tohoto příspěvku.

Druhou důležitou otázkou, která se týká problematiky pražských kulturních zařízení, je pokus o objektivní charakteristiku *poptávky* po kulturních zařízeních (struktura, velikost). V současnosti je nalezení správné odpovědi dosti problematické. Centrálně řízená šetření jsou již minulostí. Proto se dnes k tomuto účelu používají buď ještě trvající šetření v samotných zařízeních (ovšem v omezené míře), nebo rozličné veřejné průzkumy a na kulturní život zaměřená šetření.

Poptávku je možné nejjednodušeji vyjádřit prostřednictvím skutečné návštěvnosti kulturního zařízení [(počet návštěvníků/počet míst)*100]. Ta se například u mimocentrálních kin pohybuje v rozmezí 20-30 % využitelné kapacity, v centrálních premiérových kinech diferencovaně v rozmezí 30-70 %. Návštěvnost divadel činí zhruba 75 %. Divadla tak patří mezi relativně dobře využitá z hlediska kapacity. Je to způsobeno mimo jiné specifikou divadla. Kino do jisté míry nahrazuje televize a video, návštěva divadla je chápána i jako společenská událost. Návštěvnost v ostatních uvedených kulturních zařízeních (muzea, galerie a knihovny) je možné sledovat přes absolutní počty návštěvníků a vypůjčených knih či tato data vztáhnout k počtu obyvatel relevantní územní jednotky. Data za posledních 7 let jsou však často sporná – různé publikace uvádějí rozličné údaje. Proto je zde nebudeme prezentovat.

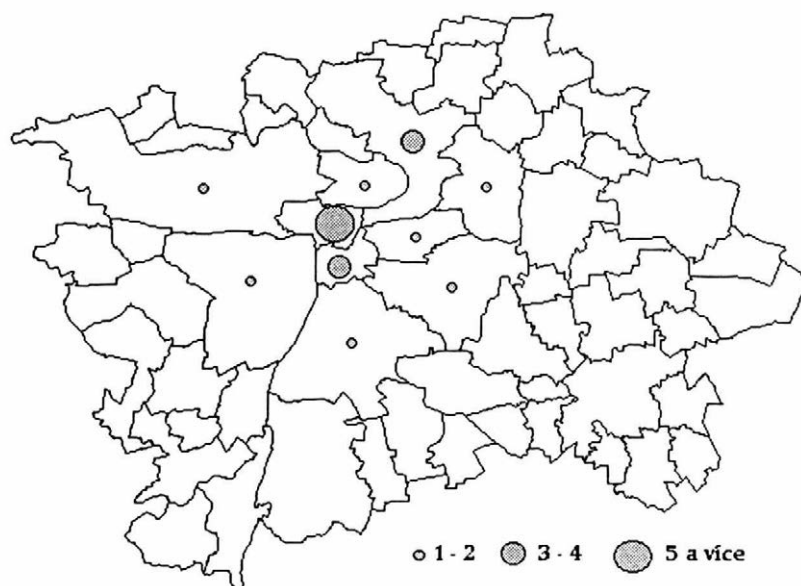
Se studiem problematiky návštěvnosti kulturních zařízení (samozřejmě nejen tím) se setkáme v sociologii a kulturologii. Analýzy se vesměs snaží objasnit otázky, z jakých věkových skupin se návštěvníci rekrutují, z jaké sociální skupiny pocházejí, jsou-li to trvalí obyvatelé Prahy či její návštěvníci (domácí, zahraniční) a podobně. Otázky prostorových aspektů kultury ve městě, z jakých částí města a kam za kulturou dojíždějí obyvatelé města, identifikace městských kulturních a turistických center a další podobné otázky by měly stát v zorném poli kulturní geografie města.

Prostorové aspekty kulturní nabídky

Současná nabídka kulturních zařízení v Praze se vyznačuje silnou diferenciací svého umístění v prostoru města. Především je zřetelná polarizace centrum-periferie. Prostorový kontext města se tak významně promítá do velikosti, charakteru, návštěvnosti a samotné

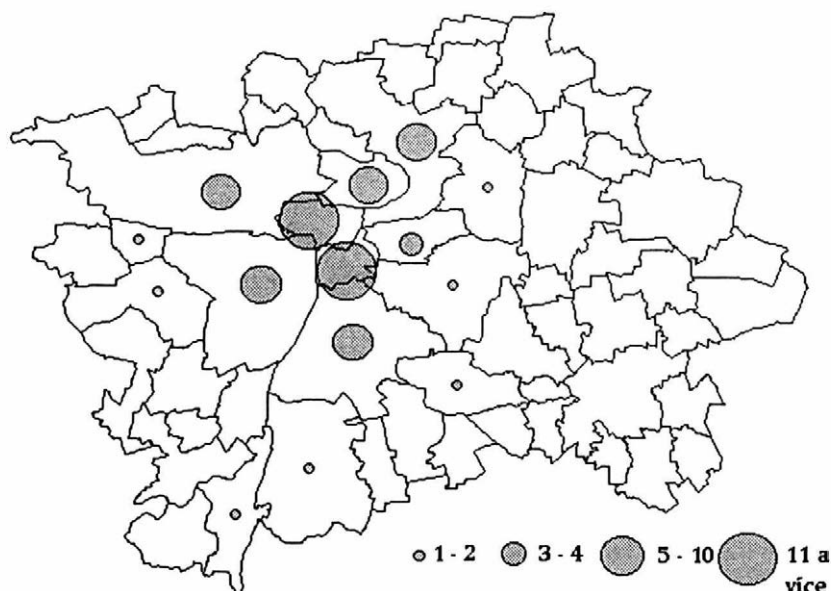
lokalizace kulturních zařízení. Prostorový kontext je zejména patrný v identifikaci rozličných „kulturních prostředí“, center a subcenter kulturního života určitého města.

Obrázek 1. Počet pražských divadel za jednotlivé městské části v roce 1996

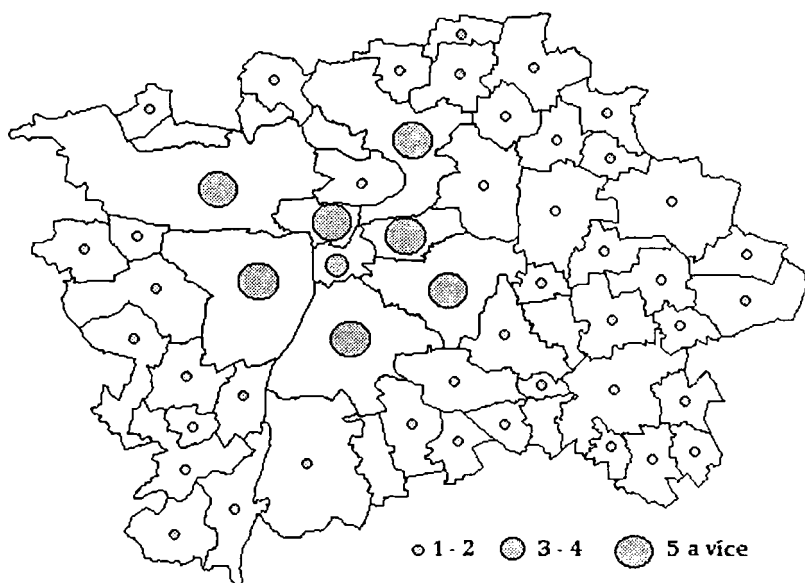
Pramen: ČSÚ, vlastní šetření

Obrázek 2. Počet pražských galerií za jednotlivé městské části v roce 1996

Pramen: ČSÚ, vlastní šetření

Obrázek 3. Počet pražských knihoven za jednotlivé městské části v roce 1996

Pramen: ČSÚ, vlastní šetření

Podíváme-li se na obrázky 1, 2 a 3, které formou kartodiagramu zachycují na příkladu divadel, galerií a knihoven jejich prostorové rozložení v rámci městských částí Prahy, je na první pohled zřetelná zmíněná prostorová diferenciaci. Velice bohatá nabídka kulturního vyžití v centrálních částech města (Praha 1 a část Prahy 2), relativně dobrá nabídka v městských částech Praha 3-Praha 15 a nedostatečná ve zbývajících. Jak ukazuje tabulka 3, nejzřetelnější jsou v případě vysoké koncentrace v Praze 1 a 2 – galerie (dohromady 74,6 %), muzea (73,4 %) a divadla (64,9 %).

Zastoupení kin v Praze 1 a Praze 2 (34,3 %) je již v rámci celého města menší, přesto centrum města plní hlavní funkci v nabídce kin. Jejich dominance oproti divadlům, galeriím a muzeím v kontextu celého města již ale není tak zřetelná. Nejrovnoměrněji jsou však v prostoru města lokalizovány knihovny. Patří stále mezi základní kulturní zařízení (jsou prakticky v každé městské části). Jejich rozmístění je určeno netržními faktory a provoz je zajištěn z rozpočtu Magistrátu a městských částí.

Jak je zřejmé z výše uvedené charakteristiky, v Praze dnes existuje *jedno hlavní centrum kultury* – Praha 1. K ní v rámci Pražské památkové rezervace (PPR) přistupuje část Prahy 2. PPR je proto možné ztotožnit s centrem pražského kulturního života. Od tohoto centra se vzrůstající vzdáleností klesá počet kulturních zařízení. V úbytku je možné nalézt dva relativně nekontinuální přechody. Jsou způsobeny použitými územními jednotkami města, za které sledujeme počet zařízení (městské části). Vznikají tak určité pomyslné „prostorové prstence“ kolem centra města. Pokud bychom nebrali v potaz městské části nebo sledovali data za menší územní jednotky (urbanistické obvody, katastry), zmíněná nekontinuita by již nebyla tak patrná či se vůbec neprojevila. Existující prstence jsou:

I. prstenec, který se částečně kryje s tzv. *vnitřním* městem Prahy [např. Hrůza 1994];

2. prstenec, který obsahuje území tzv. *vnějšího* města Prahy a okrajovou, *periferní* část.

Uvedené oblasti lze tedy v jistém smyslu chápat jako možný pohled na typologii prostředí města, založené na stávající existenci nejčastějších druhů kulturních zařízení. V tomto případě se jedná o zonální druh prostorové struktury. Následující kapitoly příspěvku se věnují charakterizování a analyzování uvedených oblastí. Jinou možností je pokus o identifikaci jednotlivých center a subcenter kulturní nabídky podle zvolených ukazatelů (spádovost, druh a počet kulturních zařízení, návštěvnost, velikost obslužného území apod.). Jedná se tedy o hierarchický druh prostorové struktury.

Tabulka 3. Podíl zastoupení vybraných kulturních zařízení v Praze 1-Praze 15 z hlediska celé Prahy v roce 1996 (v %)

Městská část	Kina	Divadla	Galerie*	Muzea	Knihovny
Praha 1	25,7	56,8	64,0	56,7	5,2
Praha 2	8,6	8,1	10,6	16,7	3,1
Praha 3	2,9	5,4	1,9	3,3	6,2
Praha 4	11,4	2,7	3,1	0	11,3
Praha 5	2,9	2,7	3,7	3,3	5,2
Praha 6	11,4	5,4	3,7	6,7	6,2
Praha 7	2,9	2,7	4,3	6,7	2,1
Praha 8	2,9	10,8	3,1	3,3	5,2
Praha 9	0	2,7	0,6	0	2,1
Praha 10	8,6	2,7	0,6	0	7,2
celkem P1-P10	77,3	100	95,6	96,7	53,8
Praha 11	2,9	0	1,2	0	2,1
Praha 12	2,9	0	0,6	0	1
Praha 13	0	0	0,6	0	2,1
Praha 14	2,9	0	0	0	2,1
Praha 15	0	0	0	0	1
celkem P11-P15	8,7	0	2,4	0	8,3
celkem P1-P15	86	100	98	96,7	62,1

Pramen: Výpočet z tabulky 1

*) údaje za rok 1994

Kultura v centrální části Prahy

Současné centrum Prahy je velice specifickou částí města s vlastní nezaměnitelnou atmosférou. Plní mnoho městských i celostátních funkcí. Na jeho území se dnes nacházejí nejvýznamnější společenské instituce a aktivity. Je místem, které přitahuje pozornost mnoha podnikatelů, firem i turistických návštěvníků.

O centrum Prahy vzrostl po roce 1989 ještě více zájem ze strany tzv. turisticko-kulturního „průmyslu“. Historické centrum je dnes základem masové turistiky. Právě množství kulturně-historických památek dalo za vznik PPR, která zahrnuje zhruba 1,7 % [dle Magistrát... 1996] z celkové rozlohy města. Díky její výhodné poloze, dobré dopravní dostupnosti, atraktivitě pro rozvíjející se sektor služeb a následného množství pracovních příležitostí v ní pracuje zhruba 210 tisíc lidí (30 % všech ekonomicky aktivních v Praze) [dle Magistrát... 1996]. Denně ji navíc navštíví asi 500 tisíc návštěvníků [dle Magistrát... 1996]. Z těchto faktů vyplývá, že je toto nevelké území silně zatíženo a vliv

na kulturu (pozitivní i negativní) je proto více než patrný. Je zde dostatečně silná poptávka po kulturních zařízeních a nejrůznějších kulturních aktivitách. Především v centru dochází k nejviditelnějšímu rozvoji kultury, obohacování o nové hodnoty a k verifikaci vlastních hodnot. Negativním vlivem je naproti tomu přílišná přeplněnost veřejných prostranství, zatížení kulturně-historických památek značnou návštěvností (např. Pražský hrad), přeplněnost turistických atrakcí apod. Negativní dopad je viditelný i na životním prostředí centra města (pro obyvatele i návštěvníky).

Centrální část města je tvořena především městskou částí Praha 1. Ta je místem, kde jsou nejvíce koncentrovány obslužné aktivity včetně kulturních zařízení. Příčiny lze mimo jiné hledat v:

- charakteru území – obecně centrum města nejvíce soustřeďuje většinu významných obslužných aktivit (díky dobré dostupnosti z ostatních částí města);
- image dobře zachovalého historického města přitahuje návštěvníky z domova i ze zahraničí (tj. poptávku po službách);
- neustálá propagace tohoto místa;
- množství pracovních příležitostí; důsledkem je to, že mnoho lidí právě zde také realizuje svoji poptávku po službách (místo práce je často i místem nákupů, společenských kontaktů, kulturního využití);
- prestiži místa; Praha 1 se stala velice prestižní adresou pro sídlo firem a částečně i pro bydlení (např. vlivem procesu gentrifikace).

V Praze 1 lze podle nabídky kulturních zařízení identifikovat v zásadě tři charakteristické oblasti. Odlišnosti lze nalézt také v charakteru fyzickém (uliční síť, využití budov) a duchovním (atmosféra místa, tradice). Jsou to následující oblasti:

1) *Nové Město*. Na tomto území obchodního a administrativního centra Prahy (Central business district – CBD – je ztotožněn s Václavským náměstím, ulicí Na příkopě a jejich okolím) se dnes koncentruje většina kin Prahy 1. Jsou to většinou premiérová kina, nejznámější a nejnavštěvovanější v celé Praze. Na Novém Městě se také nachází skvost českých divadel – Národní divadlo. Z významných kulturních zařízení je nutno zahrnout i Národní muzeum a společenské centrum Žofín (Slovanský ostrov).

2) *Staré Město a Josefov*. Území nejstarší části historického města je typické koncentrací soukromých uměleckých galerií a divadel. Charakter turistického centra celé Prahy silně ovlivňuje druh aktivit na tomto území. Četné jsou proto pro turistické návštěvníky atraktivní kulturní aktivity (koncerty, výstavy apod.) a restaurace. Mezi nejvýznamnější kulturní zařízení patří například Stavovské divadlo, Rudolfinum a Dům U kamenného zvonu. Dané území je skutečným kulturním a historickým centrem celé Prahy.

3) *Malá Strana a Hradčany*. Dominantním prvkem je bezesporu Pražský hrad a v menší míře Malostranské náměstí. Stávající kulturní nabídka je Pražským hradem silně ovlivněna a je charakteristická uměleckými galeriemi a muzei v rámci komplexu této kulturně-historické památky. Okolí Karlova mostu (Kampa) je dnes ve velké míře využito spíše pro komerční turistické aktivity (pouliční prodej suvenýrů) než pro skutečnou kulturní nabídku (existující je tvořena koncertními sály v historických palácích).

Druhá část pražského centra je tvořena Prahou 2. Toto pokračování Nového Města v sobě nekoncentruje kulturní aktivity již v tak velké míře. Přesto je dnes neoddělitelnou součástí kulturního centra Prahy. Mezi nejznámější oblasti patří náměstí Míru (Vinohradské divadlo, Národní dům na Vinohradech) a národní kulturní památka Vyšehrad. V budoucnu by se určitým kulturním centrem mohla stát Novoměstská radnice.

Kultura ve vnitřním městě

Jak bylo naznačeno, vybavenost kulturními zařízeními se za jednotlivé městské části směrem od pražského centra zmenšuje. Každá sousedící městská část vnitřního města (Praha 3-Praha 10 spolu se sídlišti) zaznamenává oproti množství kulturních zařízení v centru města značný úbytek, jehož velikost je diferencována podle druhu kulturního zařízení. Následující údaje jej vyjadřují v procentech (centrum = 100 %). Nejpatrnější je zejména u galerií (v průměru na pouhých 3 % z celkového počtu galerií v centru města), muzeí (7 %) a divadel (10 %). Menší je úbytek počtu kin (20 %). Výskyt knihoven naproti tomu zůstává na stejné úrovni, či dokonce stoupá (počet knihoven je ve vztahu k počtu obyvatel té které městské části). Charakter kulturní nabídky vnitřního města vytváří navržený prostorový prstenec kolem centrální části Prahy. Pro něj je příznačná existence zhruba všech druhů kulturních zařízení, ovšem vždy po jednom v každé městské části (viz tabulku 1). Nezachycení počtu klubových zařízení s kulturním obsahem je zapříčiněno nedostatkem příslušných dat. Je ale zcela jisté, že dnes v každé městské části vznikají a existují soukromé hudební kluby a diskotéky, často spojené s restauračním zařízením. Naproti obdobným zařízením v centru Prahy jsou zaměřeny především na pražskou mládež, a nikoli turisty.

Mimo vybrané druhy kulturních zařízení se ve vnitřním městě Prahy setkáme s bývalými obvodními *kulturními domy* (KD) a menšími kulturními středisky (KS), které významnou měrou doplňují spektrum kulturní nabídky. Stávající KD se staly ještě více univerzálnějšími. Díky tomu je můžeme označit za určitá „centra“ kulturního života prostoru vnitřního města.

Ve vnitřním městě je situace KD velmi rozličná. KD byl buď zcela zrušen (Praha 1, Praha 12, KD Cíl na Praze 10), rozpadl se na jednotlivé právní subjekty, které jsou pronajímány městskou částí na základě konkursu (Praha 4), městskou částí je pronajat určitému tržnímu subjektu s případnou podporou ze strany městské části (Praha 8, Praha 9, Praha 14). Nebo jeho existence jako celku trvá ve formě příspěvkové organizace (Praha 5, Praha 6, Praha 7, Praha 10, Praha 15).

Centralizovaná kulturní nabídka mnoha druhů kulturního využití v KD má v současnosti pozitivní a negativní stránky. Pozitivní je jejich víceúčelový charakter, který je v jistém smyslu v souladu s celosvětovým trendem polyfunkčních kulturních zařízení. V mimocentrálních částech města plní KD funkci univerzálního kulturního zařízení. Právě doplňkové služby do jisté míry vyrovnávají záporné výsledky hospodaření. Velikost a mnohoobsažnost KD je ale paradoxně na druhé straně právě jednou z příčin jejich nedobré situace. Chceme-li charakterizovat nejzávažnější důvody problémů KD a potažmo i ostatních kulturních zařízení, je možné uvést tyto:

- finanční neúnosnost pro provozovatele i majitele prostor;
- nevhodná struktura kulturní nabídky;
- nevýhodné umístění mimo centrum kulturní poptávky v Praze;
- všeobecný trend poklesu návštěvnosti;

- restituce, při kterých nový majitel objektu nemá zájem na dalším provozování kulturního zařízení či po provozovateli požaduje příliš velké finanční částky za pronájem prostor;
- malá snaha o podporu či nezájem ze strany příslušných zastupitelských úřadů - tento fakt souvisí s nerozvinutou efektivní kulturní politikou města; kultura se stává až příliš často okrajovou záležitostí.

Pro dokreslení stavu KD v roce 1996 ve vnitřním městě je uveden následující přehled [Tkáč 1996]:

- v Praze 3 působí Kulturní a vzdělávací středisko TROJKA. Mimo ně je to ještě univerzálně laděná Kulturní a výstavní síň Atrium;
- do roku 1992 v Praze 4 existoval obvodní KD. Ten se poté rozpadl na 9 samostatných kulturních středisek. Nejvýznamnějším kulturním zařízením je dnes v Praze 4 Kulturní centrum Novodvorská. KC Novodvorská i ostatní střediska jsou umístěna na okraji městské části. Výjimku tvoří Palác kultury (zřizovaný Magistrátem) se stále nejasněnou využitelností;
- v Praze 5 působí KD Homolka a Dům kultury kovoprůmyslu;
- v Praze 6 působí KS Delta a KD Kaštan, zřizovaný v rámci sdružení kulturních zařízení Prahy 6 Spektrum K (kam patří ještě Dejvické divadlo). Důležitou oblastí pro kulturu je však i sportovní areál na Strahově (koncerty);
- v Praze 7 je nejvýznamnějším kulturním zařízením obvodní KD Vltavská. K němu přistupuje areál Výstaviště, který má celoměstský a celostátní význam;
- v Praze 8 působí obvodní KD Ládví, KS Severka a KD Krakov. Do budoucna se počítá s vybudováním určitého kulturního centra v libeňském zámku;
- v Praze 9 z bývalého obvodního KD zůstal KS Gong;
- v Praze 10 byl zrušen KD Cíl. Zůstal KD Eden.

Vlastní charakteristickou situaci kulturní nabídky v rámci vnitřního města a na hranici s vnějším městem dnes v Praze vykazují velké obytné soubory panelových domů – *sídlišť*. Uniformita a stereotypnost prostředí sídliště není zřejmě tím nejlepším podnětem pro bohatý kulturní život a s ním související kulturní nabídku. Z toho také pramení nevelká realizace kulturních potřeb v místě bydliště [Musil 1985] – např. Prosek, Letňany, Stodůlky, Černý Most a Jižní Město. Do budoucna je proto nezbytně nutné pokusit se oživit a ozvláštnit prostor sídlišť – zatraktivnit je nejen pro obyvatele, ale i pro podnikatele v kulturní sféře (velká potenciální poptávka, kdy zhruba 30 % obyvatel Prahy žije právě na sídlištích, je toho pádným důvodem).

Přítomnost kulturních zařízení na sídlištích je ve velké míře ovlivněna minulým socialistickým obdobím, které bylo charakteristické výstavbou kulturních domů s velkou kapacitou. Snahou bylo „obsloužit“ co největší počet obyvatel. Jiří Musil [1985: 135] uvádí, že „nejlépe byla (jsou) kulturními zařízeními tohoto druhu vybavena sídliště nejstarší a déle obydlená sídliště nejmladší generace“. Nedostatek kulturních zařízení na sídlištích střední generace souvisí s obdobím kritiky výstavby nedostatečně využitých, často i pompézních a drahých kulturních domů.

Současný fenomén sídliště je nejlépe charakterizován největším pražským sídlištěm Jižní Město v rámci městské části Praha 11. Toto relativně mladé sídliště disponuje třemi KD, zřizovanými zastupitelským úřadem – KD Opatov, Chodovská vodní tvrz a

Dětský klub Sluníčko. Důležité místo hraje bývalé kino Galaxie, v jehož prostorách bylo uvedeno do provozu tzv. multikino Galaxie. Tento nový fenomén obsahuje 8 promítacích sálů – to znamená, že divák není omezen pouze jedním představením, ale může si podle svého zájmu vybrat. Multikino již od svého otevření zaznamenalo vysokou návštěvnost z celé Prahy. Možnost vzniku významného kulturního centra celoměstského významu je proto reálná.

KD na Jižním Městě vykazují nízkou návštěvnost. Obyvatelé sídliště stále spíše využívají možnosti dobré dostupnosti centra Prahy. Navštěvují centrum Prahy nejen kvůli bohatšímu a různorodějšímu kulturnímu programu, ale všeobecně kvůli příjemnějšímu a atraktivnějšímu prostředí. Nemalá část obyvatel sídliště ovšem nenavštěvuje jakékoliv kulturní zařízení. Orientace na televizní programy a video je proto dalším charakteristickým rysem pražských sídlišť.

Kultura v okrajových částech města

Zbývající a prostorově největší část města Prahy (vnější město a periferie) vytváří další oblast se svojí charakteristickou kulturní nabídkou. Ta je především typická velice nízkým počtem sledovaných zařízení a také nízkým počtem obyvatel. V některých městských částech chybí jakékoliv kulturní zařízení. Jedná se o Prahu-Křeslice, Libuš, Lysolaje a Nebušice (patří sem také Dolní Měcholupy s dojíždějící knihovnou). Výjimkou v tomto území je sídliště v Praze 12, na kterém působí KS Pisková.

Základním typem kulturního zařízení je v okrajových částech Prahy veřejná knihovna. Jejich existence je plně závislá na rozpočtech městských částí. Snaha o udržení knihoven jako často jediného kulturního zařízení bude v budoucnu nezbytnou součástí budoucí kulturní politiky Magistrátu. Druhým relativně nejčastějším druhem kulturního zařízení jsou kina. Jejich působnost je pouze lokálního rozměru. Návštěvnost je nízká a prostředky z ní získané nemohou pokrýt provozní náklady. Některá kina jsou přesto významná a plní funkci určitých kulturních center i pro své blízké okolí (např. kino v Praze-Horních Počernicích a Praze-Klánovicích).

Existence muzeí a galerií je výjimečná (Letecké muzeum v Praze-Kbelích). Galerie jsou zřizovány státem (Zámek Zbraslav) či hl. m. Prahou (Trojský zámek). Soukromé galerie existují v Praze 13, Praze-Klánovicích, Řepích a Újezdu nad Lesy. Speciálním kulturním zařízením stojícím mimo obvyklou kulturní nabídku je Zoologická zahrada v Troji.

Z uvedených faktů jasně vyplývá, že kulturní nabídka se v okrajových částech Prahy odvíjí hlavně od aktivního přístupu a možností zastupitelských úřadů než od soukromých subjektů. Patrné je to u kulturních středisek (KS) či tzv. osvětových besed, které jsou jimi zřizována. Kulturní obsah sestává z tanečních zábav, koncertů, představení pro děti a důchodce a občasných jazykových kursů.

Závěr

Není pochyb, že kultura dnes patří mezi významné faktory rozvoje současných měst. Především pro Prahu jsou kulturní kvality nezanedbatelnou součástí strategie rozvoje. Příznivý image, turistická atraktivita, množství kulturních zařízení a aktivit, zvláštní atmosféra historického města, jedinečný *genius loci* a celkový kulturní a sociální potenciál se řadí k přednostem města v samém srdci Evropy.

Funkce kultury je dnes pro Prahu nezastupitelná. Dobrá kulturní infrastruktura v centru města zajišťuje bohatou kulturní nabídku nejen pro obyvatele Prahy, ale i pro její veškeré návštěvníky. Stav kulturní infrastruktury z hlediska celého města je již ale méně příznivý. Centrum města sice v sobě koncentruje velké množství mnoha druhů kulturních zařízení, která ale nemohou obsloužit obyvatele celého města. Nutno také počítat s tím, že určitá část využitě kapacity kulturních zařízení v centru jde na vrub turistů – ať již zahraničních, tak i domácích. V centru umístěná kulturní zařízení mají obecně lepší ekonomickou pozici než v ostatních částech města.

Počet a škála druhů kulturních zařízení se od pražského centra k periférii rychle snižuje. Již ve vnitřním městě Prahy je procentuální zastoupení základních kulturních zařízení (viz tabulku 3) v městských částech velice malé (v některých městských částech často sledované zařízení chybí). Nejvíce jsou v tomto prostoru zastoupeny knihovny (11,3 % v Praze 4 je největším počtem v rámci celé Prahy), nejméně pak muzea a galerie. Specifikem kulturní nabídky je existence bývalých obvodních kulturních domů (KD), které poskytují univerzálnější repertoár kulturních akcí. KD jsou však dnes v nelehké situaci, která je zapříčiněna mnoha rozličnými faktory (finanční problémy, pokles návštěvnosti, restituce atd.). Do prostoru vnitřního města je možné zahrnout i pražská sídliště. Rozsáhlé komplexy obytných panelových domů mají svoji charakteristickou kulturní nabídku, která je především tvořena kulturními domy. Obyvatelé sídlišť ale přesto ve velké míře využívají dojížděky za kulturou do centra města či jiných částí vnitřního města.

Poslední základní kulturní oblastí Prahy je okrajová, periferní část. Výskyt sledovaných (ale i ostatních) druhů kulturních zařízení je zde mizivý. Zcela zde dominují knihovny, jejichž provoz je zabezpečován z rozpočtů městských částí. Ve čtyřech městských částech není žádné kulturní zařízení. Zmíněná situace je důsledkem malé atraktivity tohoto prostoru a malého množství obyvatel, tedy potencionální poptávky.

Charakterizace uvedených kulturních prostředí Prahy je samozřejmě jedním z možných přístupů, jak pojmout studium kultury města. Pokusit se komplexněji pochopit kulturní kvality města je ovšem bez dostatku relevantních dat prakticky nemožné. Poznání role a funkce kultury pro město a jeho rozvoj je ale nezbytné. Kultura se čím dál více stává jedním z rozhodujících faktorů strategií úspěšného rozvoje měst postindustriální společnosti. Soubor cílů a prostředků rozvoje kultury a její koncepce – kulturní politika – je pro každé město ale odlišná. Je rozličná jako kultura sama o sobě. F. Bianchini [1993] například zmiňuje několik koncepcí kultury, které jsou ve strategiích rozvoje města používány: kultura jako umění, komunikace, kulturní průmysl, historické dědictví, volnočasové aktivity či rekreace.

Co dnes vyjadřují kulturní kvality města? Jaké funkce a role kultura pro současné město plní? Plní funkci komunikace mezi obyvateli a návštěvníky, mezi městem a jeho okolím, nebo je to především kultura ve zmíněné formě kulturní infrastruktury města? Může se kultura uplatnit jako důležitý nástroj rozvoje města, jeho revitalizace a přeměny [např. Lim 1993, Zukin 1995]? Jaké jsou budoucí trendy rozvoje samotné kultury? Na tyto a podobné otázky bude v dohledné budoucnosti ještě nutno odpovědět.

GABRIEL TKÁČ je studentem třetího ročníku postgraduálního studia sociální geografie. Jeho specializací je kulturní geografie města. V současné době zpracovává disertační práci Kultura, město a geografie.

Literatura

- Bianchini, F. 1993. „Remaking European cities: the role of cultural policies.“ Pp. 1-20 in *Cultural policy and urban regeneration: The West European experience*, ed. by F. Bianchini, M. Parkinson. Manchester (UK): Manchester University Press.
- Hrůza, J. 1994. „Historical development of Prague.“ Pp. 15-28 in *Development and Administration of Prague*, ed. by M. Barlow, P. Dostál, M. Hampl. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Lim, H. 1993. „Cultural strategies for revitalizing the city: A review and evaluation.“ *Regional studies* 27: 589-595.
- Maříková, I., P. Balck 1988. *Vliv základních společenských faktorů na dynamiku kulturního procesu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury.
- Musil, J. 1985. *Lidé a sídliště*. Praha: Svoboda.
- Tkáč, G. 1994. „Kulturní transformace Prahy.“ Bakalářská práce. Praha: KSGRR PFF UK.
- Zukin, S. 1995. *The cultures of cities*. Oxford (UK): Blackwell Publishers Ltd.

Zdroje dat a informací

- Magistrát hl.m. Prahy – odbor kultury
Útvar rozvoje města hl.m. Prahy – úsek strategických koncepcí
Obvodní a městské úřady v Praze

SOCIOLÓGIA – SLOVAK SOCIOLOGICAL REVIEW

časopis Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied

Ročník 31, 1999, č. 1

Príhovor hlavného redaktora

ŠTÚDIE

Alijevová, Dilbar: Makrosociologické návraty súčasnej sociológie

Stena, Ján: Parlamentné voľby 1998 v SR - uskutočnená výzva

Krivý, Vladimír: Územné celky a skupiny obcí v parlamentných voľbách 1998

INFORMÁCIE

Katriak, Martin (1913-1999)

Sociológovia a voľby 1998

Búzík, Bohumil, Klobucký, Róbert: Informácia o činnosti Slovenskej sociologickej spoločnosti v roku 1998

Laiferová, Eva: Trh a spoločný rozvoj (konferencia v poľskom Lubline)

RECENZIE

Ritzer, George: Postmodern Social Theory (Ján Sopóci)

Vitalita jedného sociologizmu - Sociologie a filosofie - Durkheim, Émile (Tatiana Sedová)

Manterys, Aleksander: Wielość rzeczywistości w teoriach socjologicznych (Mnohosť realít v sociologických teóriách) (Mária Suriková)

DILEMA 1997-1998 (Ladislav Macháček)

Flyvbjerg, Bent: Racionalita moci a moc racionality (Tatiana Sedová)

Ročník 31, 1999, č. 2

ŠTÚDIE

Gajdoš, Peter: Sociálno-priestorová situácia Slovenska, jej vývoj a problémy v 20. storočí

Kusý, Ivan: Sociológia v územnom a regionálnom plánovaní

Malíková, Ľudmila: Teória a politika reformy verejnej správy (Demokratizácia a inovácia v rôznych podobách)

Petriková, Dagmar: Sociologické aspekty environmentálneho rozhodovania

ZO SOCIOLOGICKÝCH VÝSKUMOV

Lokálna demokracia a nové územno-správne členenie SR (Ľubomír Falťan)

Šťastný, Zdenek, Falťan, Ľubomír: Dynamika ekonomických zmien v malých mestských sídlach (Pohľad občanov a predstaviteľov ekonomickej elity sídla)

Malíková, Mária: Kultúrny život v malých mestách (Pripadová štúdia Brezna a Banskej Štiavnice)

PROFILY A INTERPRETÁCIE

Rozhovor s Jánom Pašiakom pri príležitosti jeho životného jubilea (Ľudovít Turčan)

RECENZIE

Tuček, Milan, Bunčák, Ján, Harmadyová, Valentína: Stratégie a aktéri sociálnej transformácie a modernizácie (Ladislav Macháček)

Elster, Jon, Offe, Claus, Preuss, K. Ulrich: Institutional Design in Post-Communist Societies (Erika Kvapilová)